

А. У. КІРЫЧЭНКА

ДЗЕЯСЛОЎНА-ІМЕННЫЯ СПАЛУЧЭННІ Ў БЕЛАРУСКІХ ПЕРАКЛАДАХ ЕВАНГЕЛЛЯ ПАВОДЛЕ ЯНА

У сучаснай беларускай мове дзеянне, працэс ці стан могуць абазначацца як з дапамогай аднаслоўнага дзеяслова (*згаджацца, намервацца, вырашыць*), так і з дапамогай дзеяслоўна-іменных фразеалагізаваных спалучэнняў (*даваць згоду, мець намер, прыняць рашэнне*). Не ўсе філолагі адносяць такія перыфрастычныя звароты да фразеалагічных адзінак (напрыклад, В. У. Вінаградаў, І. Я. Лепешаў). На іх пагранічны характар звяртае ўвагу А. С. Аксамітаў. Такія словазлучэнні, як *зрабіць агляд, прыняць абавязальства, даць характарыстыку, выказаць сумненне*, А. Я. Міхневіч называе паўфразеалагічнымі. Прычынамі іх існавання ён лічыць адсутнасць аднаслоўнага дзеяслова ў сучаснай мове, з'яўленне аманіміі (калі дзеяслоў утвараецца ад назоўніка) з ужо існуючым дзеясловам таго ж кораня і запозычанне назоўніка, ад якога патрэбна ўтварыць дзеяслоў [2, с. 98]. В. М. Тэлія — прыхільнік так званага «шырокага» падыходу ў фразеалогіі — лічыць дзеяслоўна-іменныя звароты часткай асноўнага корпуса фразеалогіі і называе іх «лексічнымі калакацыямі з аналітычным тыпам значэння» [6, с. 66].

Устойлівыя дзеяслоўна-іменныя спалучэнні — з'ява ўніверсальная для розных моў, у тым ліку старажытнагрэчаскай, што можна назіраць на прыкладзе Евангелля паводле Яна. Шырокае ўжыванне такіх канструкцый у арыгінале, безумоўна, паспрыяла таму, што яны актыўна выкарыстоўваюцца беларускімі перакладчыкамі. На наш погляд, асноўнай прычынай адэкватнай перадачы грэчаскіх зваротаў з'яўляецца сакральнасць біблейскага тэксту і страх парушэння аўтэнтычнасці арыгінала.

Далей мы разгледзім прыклады дзеяслоўна-іменных фразеалагізаваных спалучэнняў у грэчаскім тэксце Евангелля паводле Яна і параўнаем спосабы іх перакладу на беларускую мову наступных аўтараў: Лукі Дзекуць-Малея і Антона Луцкевіча (выданне «Новы Запавет і Псальмы», 1925–1931; [4]); Яна Станкевіча («Сьвятая Біблія: Кнігі Старога і Новага Закону», 1955–1973; [5]); Біблейскай Камісіі пры Беларускім Экзархаце Маскоўскага Патрыярхату («Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста. Святое Евангелле паводле Іаана», 2005; [3]) і Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў Беларусі («Евангелле паводле Яна», 2010; [1]).

Самымі распаўсюджанымі зваротамі з'яўляюцца тыя, каторыя ўтвораны дзеясловамі *δίδωμι* 'даваць', *ἔχω* 'мець' і *ποιέω* 'рабіць'.

У большасці выпадкаў назіраецца абсалютна аднолькавы ў розных аўтараў і адэкватны арыгіналу пераклад словазлучэння $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\nu\alpha\iota \ \acute{\epsilon}\xi\omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\alpha\nu$ — *даваць уладу* (5:27, 17:2). А ў вершы 1:12 такі спосаб абраны толькі ў перакладах Біблейскай Камісіі БПЦ (далей — БК) і Секцыі па перакладзе пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў Беларусі (ККББ). Л. Дзекуць-Малей з А. Луцкевічам (Дз.-М.-Л.) і Я. Станкевіч (Ст.) пераклалі іменны кампанент кожны па-свойму: *Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι.* — *А тым, што прынялі Яго, веруючым у імя Яго, дало Яно ім сілу дзяцёмі Божымі стацца, тым, якія веруюць у імя Яго* (Дз.-М.-Л.). — *Але ўсім тым, што прынялі Яго, даў ім права стаць дзецёмі Божымі, тым, што вераць у імя Ягонае* (Ст.).

Цэласнасць значэння дзеяслоўна-іменнага звароту можа быць пацверджана заменай яго аднаслоўным дзеясловам-сінонімам, што мы і бачым у некаторых перакладах спалучэння $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\nu\alpha\iota \ \acute{\alpha}\pi\acute{o}\kappa\rho\iota\sigma\iota\nu$ (1:22, 19:9). Разам з адэкватным варыянтам *даваць адказ* тыя ж самыя аўтары выкарыстоўваюць лексему *адказваць* (Дз.-М.-Л., 19:9) або перакладаюць у абодвух вершах дзеясловам (ККББ).

Адным дзеясловам перакладзена і спалучэнне $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\nu\alpha\iota \ \acute{\epsilon}\nu\tau\omicron\lambda\acute{\eta}\nu$ ‘даваць загад’, у Новым Запавеце — ‘даваць настаўленне, заповедзь’, але толькі ў вершы 11:57 у тэксце ККББ: *Δεδόκεισαν δὲ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι ἐντολήν...* — *А першасвятары і фарысеі далі загад...* (БК). — *Архірэі-ж і фарысэі далі загад...* (Дз.-М.-Л.). — *Найвышшыя ж сьвятары а фарысэі выдалі загаду...* (Ст.). — *А першасвятары і фарысеі загадалі кожнаму...* (ККББ).

Але ў вершы 12:49 для таго ж спалучэння $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\nu\alpha\iota \ \acute{\epsilon}\nu\tau\omicron\lambda\acute{\eta}\nu$ перакладчыкі, акрамя Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча, абралі зусім іншыя лексемы для перадачы субстантыўнага кампанента, верагодна, з улікам таго, што суб’ектам дзеяння тут ужо з’яўляецца Бог: *...ἀλλ’ ὁ πέμψας Με Πατὴρ αὐτός Μοι ἐντολήν ἔδωκε, τί εἶπω καὶ τί λαλήσω.* — *...а Айцец, Які паслаў Мяне, Ён Мне заповедзь даў, што казаць і што прамаўляць* (БК). — *...але Айцец, што паслаў Мяне, Сам даў Імне расказаньне, што маю казаць а што гукаць* (Ст.). — *...але Айцец, які паслаў Мяне, Ён даў Мне заповедзь, што казаць і што гаварыць* (ККББ).

Літаральна і аднолькава ва ўсіх аўтараў перакладзены звароты $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\nu\alpha\iota \ \delta\acute{o}\xi\alpha\nu$ — *уздаць/аддаць славу*, $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\nu\alpha\iota \ \upsilon\pi\acute{o}\delta\epsilon\iota\gamma\mu\alpha$ — *даваць прыклад*, $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\nu\alpha\iota \ \tau\grave{\alpha} \ \rho\acute{\eta}\mu\alpha\tau\alpha$ — *даваць словы*, $\delta\acute{\iota}\delta\omicron\nu\alpha\iota \ \zeta\omega\acute{\eta}\nu$ — *даваць жыццё*.

Самым частотным дзеяслоўна-іменным зваротам Евангелля паводле Яна з’яўляецца $\acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota\nu \ \zeta\omega\acute{\eta}\nu$ ‘мець жыццё’ (у большасці выпадкаў з азначэннем $\alpha\acute{\iota}\omega\nu\iota\omicron\nu$ ‘вечнае’; 3:15, 3:16, 3:36, 5:24, 5:26, 5:39, 5:40, 6:47, 6:53, 6:54, 10:10). Усе перакладчыкі абралі адзін беларускі эквівалент — *мець жыццё (вечнае)*.

Абсалютна розныя спосабы перакладу аднаго спалучэння ἔχειν λύπην ‘мець смутак, гора, пакуты’ мы назіраем у вершы 16:22: і аналагічным зваротам (у Я. Станкевіча з цікавай назоўнікавай часткай *немарасьць*), і аднаслоўным дзеясловам: Καὶ ὑμεῖς οὖν νῦν μὲν λύπην ἔχετε. — *Так і вы смутак цяпер маеце* (БК). — *Так і вы цяпер тужыце* (Дз.-М.-Л.). — *І вы цяпер маеце немарасьць* (Ст.). — *Так і вы цяпер смуткуеце* (ККББ).

Такія ж самыя варыянты перакладу гэтага словазлучэння мы знаходзім і ў вершы 16:21, за выключэннем перакладу БК, у якім ἔχειν λύπην перадаецца як *гараваць* (магчыма, аўтары ўлічылі, што тут маюцца на ўвазе адчуванні жанчыны, якая нараджае дзіця).

Тры варыянты перадачы назоўнікавага кампанента мы можам бачыць у перакладзе звароту οὐκ ἔχειν πρόφασιν ‘не мець нагоды, апраўдання’ (15:22): ...νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσιν περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν. — *...а цяпер не маюць апраўдання за грэх свой* (БК). — *...а цяпер ня маюць адгаворкі ў грэху сваім* (Дз.-М.-Л.). — *...а цяпер ня маюць выбачэння за грэх свой* (Ст.). — *Цяпер жа не маюць апраўдання за грэх свой* (ККББ).

Таксама і дзеяслоўны кампанент аднаго грэчаскага словазлучэння можа перакладацца рознымі беларускімі лексэмамі: ποιεῖν τὸ θέλημα ‘рабіць волю’ — *выконваць волю* (БК у вершах 7:17, 9:31; ККББ у вершах 4:34, 7:17, 9:31); *чыніць волю* (Ст. у вершах 4:34, 7:17; Дз.-М.-Л. у вершы 7:17); *здзяйсняць волю* (БК у вершы 4:34); *спаўняць/выпаўняць волю* (Дз.-М.-Л. у вершах 9:31 і 4:34); *паўняць волю* (Ст. у вершы 9:31).

Цікавасць выклікаюць спосабы перакладу не аднойчы выкарыстанага ў грэчаскім тэксце звароту ποιεῖν σημεῖον (σημεῖα) ‘рабіць знак (знакі) / азнаку (азнакі)’, калі гаворка ідзе пра тыя цуды, якія стварыў Хрыстос. Літаральны пераклад субстантыўнага кампанента прапаноўваюць у тэксце ККББ (*рабіць/чыніць знак (знакі)*: 6:2, 6:30, 9:16, 10:41, 11:47, 12:18, 20:30), Я. Станкевіча (*чыніць знак (знакі)* у тых самых вершах), Л. Дзекуць-Малея і А. Луцкевіча (*даць знак* толькі ў вершы 6:30). Як *зрабіць знаменне* аднойчы перакладае гэты зварот БК (6:30). У астатніх вершах БК і Дз.-М.-Л. выкарыстоўваюць лексему *цуд* (*рабіць/сатварыць цуд (цуды)*).

Таксама ёсць выпадкі, калі ніхто з аўтараў не скарыстаў беларускі дзеяслоўна-іменны зварот у сваім тэксце для перакладу грэчаскага фразеалагізаванага спалучэння (5:11, 5:15): ποιεῖν ὑγιή ‘рабіць здаровым’ — *ацаліць* (БК) — *аздаравіць* (Дз.-М.-Л. і ККББ) — *уздаравіць* (Ст.).

У тэксце Евангелля паводле Яна сустракаюцца дзеяслоўна-іменныя звароты, утвораныя іншымі дзеясловамі: τιθεῖν ψυχὴν — *класці/аддаваць жыццё* (10:11, 10:15, 10:17), τηρεῖν λόγον — *захоўваць/выпаўняць/дзяржаць слова* (8:51), λαμβάνειν τὴν μαρτυρίαν — *прымаць сведчанне* (5:34), πρᾶττειν τὰ φαῦλα — *рабіць/чыніць зло/благое/ліха* (5:29).

Немагчымасць дакладнага перакладу словазлучэння αἵρεῖν τὴν ψυχὴν ‘паднімаць, захопліваць душу’ (10:24) прымусіла ўсіх аўтараў шукаць розныя моўныя сродкі: іншы ў лексемным плане ўстойлівы зварот ці зноў аднаслоўны дзеяслоў: ...ἕως τότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἵρεις; — ...дакуль Ты **будзеш таміць душы** нашы? (БК). — ...дакуль **будзеш нас марочыць**? (Дз.-М.-Л.). — Пакуль **будзеш дзяржаць душу нашу ў няпэўнасьці**? (Ст.). — Дакуль **будзеш трымаць нас у няпэўнасьці**? (ККББ).

Такім чынам, як мы можам бачыць з вышэй прыведзеных прыкладаў, дзеяслоўна-іменныя фразеалагізаваныя спалучэнні шырока выкарыстоўваюцца як у грэчаскім арыгінале Евангелля паводле Яна, так і ў розных беларускіх перакладах і дапамагаюць аўтарам больш дакладна выразіць неабходную думку. Супастаўляльны і параўнальны аналіз спосабаў іх перадачы можа дапамагчы стваральнікам новага беларускага перакладу Новага Запавету ў працы над такім тэкстам, які б задаволіў прадстаўнікоў розных хрысціянскіх канфесій, прафесійных колаў і ўзроставых груп.

ЛІТАРАТУРА

1. Евангелле паводле Яна [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://catholic.by/2/libr/bible.html>.
2. Міхневіч, А. Я. Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў беларускай мове : Трансфармацыйны аналіз / А. Я. Міхневіч. — Мінск : Навука і тэхніка, 1965. — 115 с.
3. Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста. Святое Евангелле паводле Іаана. На чатырох мовах: грэчаскай, славянскай, рускай і беларускай. З паралельнымі месцамі. Кн. 4-я. — Мінск : Свята-Петра-Паўлаўскі сабор, 2005. — 208 с.
4. Новы Запавет і Псалмы. У перакладзе Лукі Дзекуць-Малея і Антона Луцкевіча ды іншых [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://chasaslovec.info/index.php?do=cat&category=dmluck>.
5. Сьвятая Бібля. У перакладзе Яна Станкевіча (за дапамогаю Майсея Гітліна) [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <http://chasaslovec.info/index.php?do=cat&category=stankevich>.
6. Телия, В. Н. Русская фразеология : Семант., прагмат. и лингвокультурол. аспекты / В. Н. Телия. — Москва : Шк. «Языки рус. культуры», 1996. — 285 с.

Кірычэнка Арына Уладзіміраўна — кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры класічнай філалогіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (Мінск).

Філалагічныя штудыі = *Studia philologica* : сб. навук. арт. / пад рэд. Г. І. Шаўчэнка, К. А. Тананушкі ; рэдкал.: А. В. Гарнік [і інш.]. — Вып. 8. — Мінск, 2015. — С. 41–44. ISBN 978-985-500-897-3.